

Informatievoorziening religieus erfgoed

Is er sprake van balans tussen vraag en aanbod van kennis en informatie over het realiseren van toekomstbestendig religieus erfgoed?

Utrecht, maandag 13 januari 2020

Datum:

30 oktober 2019

Opdrachtgever:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Contact:

Yannick Lataster
Aris van Veldhuisen

Referentie:

AR66/Rapportage informatievoorziening religieus erfgoed

Inhoudsopgave

1. Inleiding	Slide 4
2. Variaties in de informatievoorziening	Slide 10
3. Bevindingen per doelgroep	Slide 18
4. Contextuele bevindingen	Slide 32
5. Intermezzo	Slide 36
6. Conclusies	Slide 39
7. Aanbevelingen	Slide 43
I. Overzicht deelnemende organisaties semigestructureerde gesprekken	Slide 47
II. Gespreksnotitie	Slide 48

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Aanleiding, context en vraagstelling (1/2)

Er wordt steeds minder gekerkt

Nederlanders rekenen zichzelf in toenemende mate (in 2017 voor het eerst zelfs een meerderheid) niet langer tot een religieuze stroming. Een trend die zich naar alle waarschijnlijkheid de komende jaren zal voortzetten. Deze ontwikkeling vertaalt zich ook in een afnemend kerkbezoek (16% in 2017) en een afname van andere vormen van actieve religieuze participatie, waaronder bijvoorbeeld deelname aan kloostergemeenschappen¹.

De exploitatie van kerkgebouwen komt/staat onder druk (te staan)

Als gevolg wordt het voor veel kerkeigenaren steeds moeilijker om de exploitatie van het kerkgebouw rond te krijgen. Een ontwikkeling die versterkt wordt door:

- Moderne eisen op het gebied van duurzaamheid, comfort en energieverbruik.

- De aard van de (on)roerende goederen in eigendom; vrijwel altijd met een erfgoedwaarde en vaak ook met een monumentale status.

Complexe vraagstukken in een complexe context dienen zich aan

Bij het verbeteren van de exploitatie of de keuze voor een neven- of herbestemming, ontstaan vraagstukken die vaak niet gemakkelijk zijn en altijd medewerking vragen van derden. Dit stelt nieuwe eisen aan de kerkeigenaren m.b.t. kennis en ervaring over de inhoudelijke en de procesmatige aspecten van het lokale vraagstuk. Kennis die vaak wel al bekend is maar mogelijk niet altijd wordt gevonden.

¹ Meer dan de helft Nederlanders niet religieus (2018) CBS

1.1 Aanleiding, context en vraagstelling (2/2)

Behoefte aan een onderzoek naar mogelijkheden organisatie informatievoorziening

Uit de ervaringen van enkele landelijke organisaties komt het beeld naar voren van een mismatch tussen de vraag en aanbod van kennis en informatie m.b.t. het gebruik en beheer van religieus erfgoed. Onduidelijkheid over de effectiviteit van de huidige organisatie van de informatievoorziening was aanleiding voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) om de volgende onderzoeksvraag te formuleren:

Is de te verwachten behoefte aan kennis c.q. (groei aan) vragen effectiever te beantwoorden als partijen in een nader te bepalen vorm hun kennis en ervaring in gezamenlijkheid aanbieden en/of bundelen?

Herformulering vraagstelling omwille van hanteerbaarheid

In deze onderzoeksvraag zat een aantal veronderstellingen besloten. Omwille van de objectiviteit en traceerbaarheid van het onderzoek zijn deze vertaald naar een aantal deelvragen waarlangs het onderzoek heeft plaatsgevonden. Als uitgangspunt is daarbij genomen dat er een mismatch zou zijn tussen de vraag en het aanbod van informatie. De betreffende deelvragen luiden:

- Welke kennisbehoefte bestaat er bij de verschillende eigenaren/beheerders van religieus erfgoed over het toekomstbestendig houden/maken van zijn of haar roerende en onroerende goederen?
- Waar, bij wie en op welke wijze is deze kennis en informatie ontsloten en wordt deze ook gevonden?
- Op welke manier kan deze kennis en informatie ontsloten worden zodat deze toegankelijker wordt?

1.2 Opzet onderzoek (1/2)

Oorspronkelijke opzet onderzoek

Op basis van de vraagstelling in de opdrachtbeschrijving heeft AEF in de offerte een vijftal stappen in het onderzoek geïdentificeerd met daaraan gekoppeld specifieke werkzaamheden. Samengevat kwam dat neer op:

Stap 1: **Voorbereiding** aan de hand van een startgesprek met de opdrachtgever en een documentenanalyse

Stap 2: **Onderzoek** door middel van 20-25 semigestructureerde gesprekken en een kleine enquête

Stap 3: **Vaststellen opties** in samenspraak met de begeleidingscommissie op basis van de bevindingen

Stap 4: **Uitwerken opties en werksessie** waarin de belangrijkste spelers worden meegenomen

Stap 5: **Afronding** en oplevering (concept) eindrapportage

Aanpassing opzet o.b.v. bevindingen stap 2

N.a.v. de bevindingen in stap 2 is, in overleg met de opdrachtgever, besloten om de aanpak aan te passen. De belangrijkste wijzigingen t.o.v. de oorspronkelijke opzet betreffen:

- Laten vervallen van enquête (veronderstelde variatie in vraagstelling is niet aan de orde)
- Uitwerking verschillende opties vervangen door set van aanbevelingen (bevindingen wijzen in één specifieke richting)

1.2 Opzet onderzoek (2/2)

Deelnemers semigestructureerde gesprekken

Kern van het onderzoek werd gevormd door de semigestructureerde gesprekken die gevoerd zijn met landelijke, regionale en lokale spelers, bestaande uit partnerorganisaties van het programma TRE, stichtingen, verenigingen, burgerinitiatieven, kerkeigenaren en koepelorganisaties van kerkeigenaren. Hierbij is gelet op een **variatie** in denominatie, positie (eigenaar/niet-eigenaar), karakter (commercieel/niet-commercieel) en geografische spreiding (zie bijlage I). De documentanalyse gaf vooral inzicht in de beschikbare informatie maar niet in de vraagstelling, behoefte of toegankelijkheid.

De namen en organisaties voor de gesprekken zijn aangedragen door de leden van de **begeleidingscommissie** en de definitieve lijst is ter kennisgeving aan de begeleidingscommissie toegezonden.

Ter voorbereiding op de gesprekken is aan alle gesprekspartners een **gespreksnotitie** toegezonden met daarin de belangrijkste vragen en aandachtspunten vanuit het onderzoek (zie bijlage II). Deze gespreksnotitie is tevens ter kennisgeving aan de begeleidingscommissie toegezonden.

Met deze gespreksnotitie zijn gespreksdeelnemers ook uitgenodigd om aanvullend **eigen inbreng** te leveren. Daar waar dit relevante informatie bevatte die niet direct gerelateerd was aan de onderzoeksvraag maar wel aan de context waarin het religieus erfgoed verkeert, is deze meegenomen in deze rapportage.

1.3 Leeswijzer

Wat kan waar gevonden worden?

In **hoofdstuk 2** schetsen we kort de variaties in doelgroepen, soorten informatie en informatievormen. De variaties die hierin voorkomen bepalen in belangrijke mate de wijze waarop informatiestromen lopen.

Hoofdstuk 3 staat in het teken van de bevindingen per doelgroep. Hierin worden aan de hand van de begrippen uit hoofdstuk 2 de bevindingen gepresenteerd van de behoefte en organisatie van de informatievoorziening. De informatievoorziening en de ontwikkeling ervan worden echter door meer bepaald dan vraag en aanbod alleen. De context waarin deze ontwikkelingen zich bewegen is ook van invloed en kent ook zijn eigen ontwikkeling.

In **hoofdstuk 4** zullen we de relevante contextuele bevindingen in dat kader presenteren. Deze bevindingen (maar ook de conclusies en aanbevelingen) zijn gedurende

het onderzoek besproken met de opdrachtgever.

Dat heeft geleid tot een intermezzo in **hoofdstuk 5** waarin gereflecteerd wordt op de uitkomsten van dit overleg.

In **hoofdstuk 6** zullen we op basis van alle bevindingen enkele conclusies trekken over de informatievoorziening in het algemeen en per doelgroep afzonderlijk.

Het afsluitende **hoofdstuk 7** staat in het teken van de aanbevelingen die AEF voorstelt om de informatievoorziening, als onderdeel van het realiseren van toekomstbestendig religieus erfgoed, te verbeteren.

Tot slot zijn er in de **bijlagen** nog enkele overzichten en documenten opgenomen waarnaar verwezen wordt in de tekst.

Hoofdstuk 2

Variaties in de informatievoorziening

2.1 Er bestaan variaties in doelgroepen, informatiesoorten en –vormen (1/2)

Er bestaat niet één informatievoorziening maar er zijn meerdere informatiestromen

Een eerste belangrijke bevinding uit het onderzoek betreft het heterogene karakter van de groep die behoefte heeft aan kennis en informatie, de informatiesoorten waaraan behoefte is en manieren waarop kennis en informatie gezocht/benaderd wordt. Het onderscheidende karakter van deze variaties heeft als gevolg dat er sprake is van verschillende informatiestromen en dus niet van één informatievoorziening.

Anders dan vooraf gedacht bestaat er géén onderscheid tussen ‘kennisvragers’ en ‘kennisdragers’. Alle doelgroepen en overige entiteiten onderkennen dat ze op onderdelen behoefte aan kennis en informatie hebben, maar juist op andere onderdelen zelf in de behoefte van andere organisaties kunnen voorzien. Dit geldt zowel voor landelijk opererende entiteiten als ook voor lokale kerkeigenaren.

Vijf doelgroepen

Het onderscheid in doelgroepen wordt voornamelijk bepaald door de formele positie (eigenaar, verantwoordelijke overheid, ondernemer, etc.) van de betreffende partij. Dit leidt binnen dit onderzoek tot een onderverdeling in vijf doelgroepen.

1. **Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties**
2. **Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties**
3. **Kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties**
4. **Maatschappelijke erfgoed organisaties/Monumentencommissies**
5. **Burgerlijke gemeenten**

2.1 Er bestaan variaties in doelgroepen, informatiesoorten en -vormen (2/2)

Van deze doelgroepen hebben we alleen de doelgroep 'kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties' niet gesproken. Zij vallen, gezien het publieke karakter van de informatievoorziening waarop dit onderzoek betrekking heeft, buiten de scope van dit onderzoek. De overige doelgroepen (met uitzondering van enkele specifieke geloofsrichtingen) zijn in voldoende mate gesproken om algemene uitspraken te kunnen doen. (zie ook slide 13 en 14)

Drie verschillende informatiesoorten

Ongeacht de doelgroep valt er uit de grote behoefte aan informatie een drietal informatiesoorten te identificeren waar in meer of mindere mate naar gevraagd kan worden en waar in meer of mindere mate in kan worden voorzien.

Het onderscheidende karakter van de informatiesoorten wordt bepaald door het type vraag (zie ook slide 15)

- **Feitelijke informatie**
- **Procesmatige informatie**
- **Contextuele informatie**

Twee vormen waarop informatie gezocht/benaderd wordt

Het onderscheid in informatievormen wordt bepaald door de manier waarop de informatie wordt aangewend en toegepast. Er kan sprake zijn van een **directe** en een **indirecte** informatievorm (zie ook slide 17)

2.2 Doelgroepen (1/2)

1. Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties

Deze doelgroep bestaat uit religieuze organisaties die ofwel zelf direct eigenaar zijn van de (on)roerende goederen dan wel indirect via een aparte juridische entiteit (stichting) waarin de (on)roerende goederen zijn ondergebracht en waar de religieuze organisatie zelf de stichting beheert en richting geeft aan het beheer, onderhoud en de exploitatie van het kerkgebouw.

Deze doelgroep is qua omvang en belang (vooralsnog) de voornaamste doelgroep v.w.b. de informatievoorzieningen aangaande religieus erfgoed. In dit onderzoek is gesproken met (vertegenwoordigers van) de Rooms-Katholieke en de Protestantse denominatie als grootste onderscheidende denominaties binnen deze doelgroep. Gezien de grote verschillen tussen beide denominaties zal de rapportage daar waar noodzakelijk onderscheid maken tussen geloofsgemeenschappen.

2. Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties

Bij de overdracht van het eigendom van een kerk kan het eigendom overgaan op een maatschappelijke of commerciële organisatie. Onderscheidend tussen deze beide doelgroepen is het winstoogmerk. Maatschappelijke organisaties, in tegenstelling tot commerciële organisaties, exploiteren het kerkgebouw zonder winstoogmerk. Bij maatschappelijke organisaties is vaak sprake van nevengebruik. Naast de gelegenheid om in het kerkgebouw te kerken is het ook mogelijk om andere maatschappelijke activiteiten in het kerkgebouw onder te brengen. Het beheer, onderhoud en exploitatie wordt door een stichting uitgevoerd waarin de religieuze organisatie geen meerderheidspositie heeft.

2.2 Doelgroepen (2/2)

3. Kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties

Bij kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties hebben de commerciële organisaties een kerkgebouw aangekocht met het doel deze op commerciële wijze te exploiteren, vaak met een enkele functie (zie ook 'Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties'). De informatievoorziening voor deze doelgroep is in dit onderzoek niet nader onderzocht omdat deze buiten de scope van de opdracht viel.

4. Maatschappelijk erfgoedorganisaties

Deze doelgroep bestaat uit verschillende organisaties die al dan niet een formele positie kunnen hebben in de lokale advisering en besluitvorming. Kenmerkend voor deze doelgroep is het ontbreken van een eigendomsrelatie met het religieuze erfgoed. Binnen deze doelgroep vallen ook individuele burgers en burgerinitiatieven die aan de slag willen gaan met (lokaal) erfgoed maar die nog zoekende zijn naar de weg in dit domein.

5. Burgerlijke gemeenten

Burgerlijke gemeenten (lokale overheden) zijn vanwege hun verantwoordelijkheden op het gebied van wet- en regelgeving (bestemmingsplannen, vergunningen, cultuur, stadsmarketing, etc.) een belangrijke gesprekspartner. Aangezien religieus erfgoed géén kerntaak van de gemeente is, en er t.a.v. dit onderwerp veel beleidsvrijheid bestaat, bestaan er tussen gemeenten grote verschillen in de mate waarin zij behoefte hebben aan informatie. Dit heeft met name betrekking op de diepgang van de informatie en niet zozeer op de informatiesoort. Om die reden kunnen de gemeenten als één doelgroep onderscheiden worden.

2.3 Informatiesoorten (1/2)

Feitelijke informatie

Bij de behoefte naar feitelijke informatie is de 'informatievragers' op zoek naar, het woord zegt het al, feitelijke informatie. Dat betekent dat er informatie gezocht wordt die gekenmerkt wordt door het objectieve karakter van de informatie (vaak gericht op aspecten rondom wet- en regelgeving ten aanzien van specifieke onderwerpen). Belangrijke onderwerpen in deze categorie zijn vragen m.b.t. subsidiemogelijkheden/-aanvragen, flexibiliteit van bestemmingsplannen, vergunningverlening, vrijwilligersbeleid gemeenten etc. Deze soort informatie is vrijwel uitsluitend gericht op het overdragen van kennis en zelden op de concrete toepassing van deze kennis en informatie.

Procesmatige informatie

Bij procesmatige informatie draait het vooral om kennis over het inrichten van processen en de vaardigheden die nodig zijn om deze processen te doorlopen. De grote vraagstukken rondom religieus erfgoed hebben vrijwel allemaal een procesmatige component aangezien het vaak transitie van eigendom/gebruik behelzen en er altijd meerdere partijen bij betrokken zijn die vaak afwijkende belangen hebben.

2.3 Informatiesoorten (2/2)

Contextuele informatie

Contextuele informatie betreft de informatie over andere ontwikkelingen m.b.t. religieus erfgoed in de omgeving van de 'kennisvrager'. Deze informatie kan als doel hebben om inzichtelijk te krijgen waar eventueel feitelijke en procesmatige informatie lokaal opgehaald kan worden maar kan ook informatie betreffen die gebruikt wordt in de afweging omtrent een toekomstige bestemming van het eigen erfgoed. Het komt nog met enige regelmaat voor dat, als gevolg van gemeente en parochiegrenzen, ontwikkelingen van religieus erfgoed niet op elkaar worden afgestemd en de toekomstige exploitatie onnodig bemoeilijken.

2.4 Informatievormen

Direct

De directe informatievorm wil zeggen dat de ‘informatievragers’ de informatie zelf wil toepassen in de praktijk. Daarbij is de inzet van derden beperkt tot het overdragen van informatie. Het maakt daarbij niet uit naar welk soort informatie de ‘informatievragers’ op zoek is.

Indirect

Bij de indirecte informatievorm is de ‘informatievragers’ niet zozeer op zoek naar de informatie zelf maar eerder naar een externe expert die ofwel zelf over de benodigde informatie beschikt ofwel een netwerk ter beschikking heeft. Deze expert is vaak tevens in staat om deze informatie voor de ‘informatievragers’ toe te passen. De kennis bij de ‘informatievragers’ dient in een dergelijke situatie slechts voldoende toereikend te zijn om een eventuele afweging te kunnen maken tussen verschillende externe experts.

De verschillende informatievormen hangen sterk samen met de specifieke vraag waar een ‘informatievragers’ zich voor gesteld ziet. Vuistregel hierbij is dat bij enkelvoudige en eenvoudige vraagstukken vaak een informatiebehoefte creëren waarin het beste middels een directe informatievorm kan worden voorzien. Bij meervoudige complexe vraagstukken ontstaat al snel de behoefte aan externe begeleiding en niet zozeer aan de informatie op zichzelf.

Hoofdstuk 3

Bevindingen per doelgroep

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (1/6)

...zijn de primaire doelgroep

Het gebruik, beheer en behoud van religieus erfgoed is vooraleerst de verantwoordelijkheid van de eigenaar. Het merendeel van het religieus erfgoed in Nederland is (vooralsnog) in handen van religieuze organisaties. Daarmee staat met name deze doelgroep primair aan de lat voor de opgave die het gevolg is van enerzijds ontkerkelijking en anderzijds de gewijzigde omstandigheden en eisen m.b.t. religieus erfgoed.

...hebben in toenemende mate behoefte aan alle soorten informatie

De opgave rondom religieus erfgoed gaat over gebruik, beheer en behoud. In de basis is een belangrijk deel van de benodigde informatie aangaande gebruik en beheer bekend bij de eigenaren en bestaat er in eerste instantie vooral behoefte aan feitelijke informatie over: nu geldende

voorschriften, normen, subsidieregelingen, etc. Onder invloed van wijzigende omstandigheden en eisen worden echter ook deze vraagstukken complexer en zijn eigenaren in toenemende mate ook op zoek naar procesmatige en contextuele informatie.

Vraagstukken omtrent behoud van religieus erfgoed zijn vrijwel altijd een gevolg van een exploitatieprobleem. Ongeacht de keuze voor het soort oplossing (voortgezet religieus gebruik, nevengebruik, multifunctioneel gebruik, herbestemming, sloop) is dit altijd een complex probleem en ontstaat er gedurende het proces behoefte aan alle soorten informatie.

In praktijk blijkt dat zowel de 'beheer-' als de 'behoud' vraag speelt maar dat het vraagstuk zich in toenemende mate als 'behoud' vraag manifesteert.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (2/6)

...zijn in toenemende mate op zoek naar de indirecte informatievorm

De ontwikkeling naar steeds complexere vraagstukken rondom religieus erfgoed leidt ertoe dat er in toenemende mate behoefte is aan de indirecte informatievorm. Niet langer wil/kan de eigenaar zelf uitvoering geven aan de oplossing van kennis en informatievragen over gebruik, beheer en behoud. Dit wordt nog eens versterkt door de demografische ontwikkeling en kenmerken van het ledenbestand van religieuze organisaties (zie ook hoofdstuk 4). Kerkeigenaren binnen deze doelgroep zijn zodoende in toenemende mate op zoek naar experts die uitvoering kunnen geven en de benodigde informatie kunnen organiseren.

...zoeken vooral binnen het eigen netwerk naar informatie

De aard van de informatievorm maakt dat vertrouwen een belangrijk criterium is bij de keuze voor externen. Als kerkeigenaar ben je op zoek naar iemand die over de juiste kennis en ervaringen beschikt, terwijl je zelf niet per se in staat bent dit te toetsen. Daarom wordt bij het zoeken naar deze informatie in eerste instantie vooral gebruikgemaakt van de ervaringen van andere kerkeigenaren. Hoe kwamen zij tot een oplossing en welke expert raadden zij aan? Op basis van de ervaringen binnen het netwerk komen kerkeigenaren vaak bij de 'juiste' informatievorm (en soorten) terecht.

Bij het zoeken naar de benodigde informatie maken kerkeigenaren vrijwel uitsluitend gebruik van het netwerk binnen de eigen religieuze organisatie. Uitwisseling over 'denominatiegrenzen' heen vindt vrijwel niet plaats.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (3/6)

...hebben de beschikking over (vooralsnog) uitgebreide ondersteunende structuur binnen de eigen denominatie

Zowel voor de rooms-katholieke als ook de protestantse (aangesloten bij de PKN) denominatie geldt dat de eigen religieuze organisatie voorziet in een uitgebreide ondersteunende structuur die met name gericht is op vraagstukken omtrent gebruik, beheer en behoud van de (on)roerende goederen.

Binnen de **rooms-katholieke denominatie** wordt deze rol vervuld door de 'bouw bureaus' van het bisdom. Gezien de rol van het bisdom bij besluitvorming over (on)roerende goederen, hebben deze bouw bureaus een stevige positie en zijn daarmee een natuurlijke partner van parochies in vraagstukken aangaande beheer en behoud van religieus erfgoed. Gezien het kerkrechtelijke mandaat van de bisschop aangaande zaken rondom het (on)roerende goed zijn parochies ook nadrukkelijk verbonden aan het

bouw bureau van het eigen bisdom. Veel van de vraagstukken over religieus erfgoed komen daardoor al vrij snel terecht bij de bouw bureaus. In samenwerking met de parochie wordt vervolgens gezocht naar een vorm waarin tot een oplossing van het vraagstuk kan worden gekomen. Afhankelijk van het bisdom betekent dat een grotere of minder grote rol voor het bouw bureau. In alle bisdommen geldt echter vooralsnog dat vrijwel alle vraagstukken door het bouw bureau zelf kunnen worden opgelost. Inschakeling van derden kan echter ook voorkomen. Ook dan geldt dat ervaringen elders van belang zijn en dat bouw bureaus, vanuit de positie in het netwerk, deze ervaringen makkelijk kunnen ontsluiten.

Daarnaast maken parochies vaak ook nog gebruik van het eigen netwerk bij minder complexe vraagstukken of bij de voorbereiding voor een voorstel voor het bouw bureau.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (4/6)

Binnen de **protestantse denominatie** bestaat de ondersteunende structuur uit enerzijds een landelijke vereniging, de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB), en anderzijds de aan de VKB gelieerde regionale ‘loketten’, de Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG’s). Vanuit de lokale protestantse gemeenten zijn vrijwel alle kerkrentmeesters lid van de VKB. De VKB is als vereniging gericht op 1) het vergaren en aanbieden van relevante kennis 2) het bieden van ondersteuning bij eenvoudige vraagstukken (laaghangend fruit) en doorverwijzing (naar o.a. SBKG’s) 3) belangenbehartiging naar landelijke kerkelijke en niet-kerkelijke instanties.

Er zijn vier SBKG’s (Noord-, Oost-, Zuid-Nederland en Randstad). Zij vervullen, enigszins vergelijkbaar aan de bouwbureaus van het bisdom, de functie van vraagbaak

voor concrete vragen en begeleiden/geven uitvoering aan complexe vraagstukken in opdracht van lokale gemeenten. Binnen de SBKG’s zijn er twee ‘smaken’ te onderscheiden. Er zijn namelijk SBKG’s die zelf, tegen betaling van de lokale gemeenten, uitvoering geven aan een opdracht m.b.t. beheer en behoud van religieus erfgoed en SBKG’s die enkel als ‘verbindingsofficier’ de lokale gemeente in contact brengen met een externe ondersteuner/begeleider.

Voor beide denominaties geldt overigens dat de omvang van de lokale parochie/gemeente bepaalt in hoeverre zij afhankelijk zijn van ondersteuning door de eigen structuur. Verschillende parochies en gemeenten zijn van dien omvang dat zij vaak zelf beschikken over een professioneel bureau waar naast de administratie ook kennis van het beheer en behoud van religieus erfgoed geborgd is.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (5/6)

...kennen relevante verschillen tussen de onderscheidende denominaties

Ten aanzien van het gebruik, behoud en beheer van religieus erfgoed zijn er belangrijke verschillen te onderscheiden tussen de rooms-katholieke en de protestantse denominatie. Deze verschillen hebben betrekking op:

- **De positie van de eigenaar**

De positie van de eigenaar verschilt in de mate van 'eindverantwoordelijkheid'. In beide denominaties is de lokale parochie/gemeente eigenaar van het (on)roerend goed en vanuit die hoedanigheid verantwoordelijk voor het beheer en behoud. Echter, bij vraagstukken rondom de herbestemming of afstoting van kerkgebouwen ligt de eindverantwoordelijkheid (en daarmee de zeggenschap) in de rooms-katholieke denominatie bij de bisschop van het betreffende bisdom terwijl in de protestantse

denominatie deze eindverantwoordelijkheid ligt bij de lokale gemeente.

- **De positie van het kerkgebouw**

Een ander belangrijk verschil tussen beide denominaties is de positie van het kerkgebouw. Binnen de rooms-katholieke denominatie is het kerkgebouw een gewijd gebouw. Dat betekent dat de activiteiten in het kerkgebouw in verband moeten staan met de liturgie. Activiteiten die hier geen verband mee houden, kunnen daarom meestal niet ontplooid worden (al zijn er wel uitzonderingen bekend). Deze positie van het kerkgebouw werkt ook door bij eventuele afstoting (overgang van eigenaarschap) van het gebouw. In dat geval wordt het kerkgebouw aan de eredienst onttrokken maar zijn er, door middel van een kettingbeding, eisen gesteld aan de mogelijkheden voor een nieuwe invulling van het gebouw.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (6/6)

Bij de protestantse denominatie is er geen sprake van een gewijd gebouw en is er sprake van de mogelijkheid van nevengebruik of, bij afstoting, een grotere variatie aan mogelijke invullingen.

Deze onderscheidende aspecten tussen de rooms-katholieke en protestantse denominatie zijn uiteraard van grote invloed op de mogelijkheden om met name het behoud van religieus erfgoed vorm te geven. Het is daarom ook niet vreemd dat er voor beide denominaties sprake is van separate informatiestromen.

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (1/3)

...komen in grote variaties (qua omvang) voor

Er bestaat een groeiend aantal maatschappelijke organisaties die eigenaar zijn van religieus erfgoed. Vaak komen deze voor in de vorm van een stichting die, in ieder geval voor de meerderheid, bestuurd wordt door onafhankelijke bestuurders. De grootte van deze stichting kan echter verschillen. Zo beheert de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK) 91 kerkgebouwen, terwijl er ook stichtingen zijn voor één enkele kerk. De omvang van de stichting is vaak een maat voor de informatiebehoefte van de stichting. Net als bij parochies/gemeenten geldt dat grotere stichtingen over het algemeen een professioneel bureau hebben waarin relevante kennis m.b.t. religieus erfgoed is geborgd. Bij kleinere stichtingen, vaak éénpitters, is hiervan over het algemeen geen sprake.

...hebben met name behoefte aan feitelijke en contextuele informatie

In gevallen waarbij het eigenaarschap ligt bij een maatschappelijke organisatie heeft meestal vooraf al een uitgebreide transitie plaatsgevonden (overgang eigenaarschap) waarbij een uitgebreid proces met stakeholders is doorlopen. Vaak is in het traject voorafgaand ook al verkend welke mogelijkheden er zijn tot verbetering van de exploitatie. Voor maatschappelijke organisaties is de opgave vaak toegespitst op de beheertaken van het religieus erfgoed en opgaven omtrent de exploitatie. Daarvoor zoeken zij vooral feitelijke informatie die hierin kan ondersteunen. Daarnaast zijn maatschappelijke organisaties vaak ook op zoek naar voorbeelden uit de praktijk in soortgelijke situaties en naar ervaringen uit de directe omgeving (contextuele informatie).

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (2/3)

...zoeken zowel naar directe als indirecte vormen van informatie

De vorm van informatie die deze doelgroep zoekt verschilt per stichting. Zowel directe als indirecte informatievormen worden gevraagd. Het onderscheid in deze behoefte wordt met name ingegeven door de expertise die reeds 'in huis' is. Indien bestuurders van de stichting over de capaciteiten beschikken om zelf uitvoering te geven aan oplossingen zal met name de behoefte naar een directe informatievorm uitgaan terwijl bij een gebrek aan deze capaciteiten een indirecte vorm de voorkeur geniet.

...missen een ondersteunende structuur waarop teruggevallen kan worden

Anders dan bij kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties kunnen maatschappelijke organisaties niet terugvallen op een ondersteunende structuur onder één landelijke koepel. Ook indien er sprake is van nevengebruik waarbij het eigendom in een maatschappelijke stichting is

ondergebracht, kunnen de maatschappelijke organisaties niet terugvallen op de ondersteuningsstructuur van religieuze organisaties. Er zijn wel organisaties op landelijk niveau die in (een deel van) de informatiebehoefte kunnen voorzien maar dit zijn vaak ofwel organisaties met een specifiek aandachtsgebied, ofwel organisaties met een specifiek belang. Enige uitzondering hierop lijkt de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland (VBMK). Deze wordt over het algemeen als onafhankelijk en deskundig gepercipieerd. Onduidelijk is in hoeverre de VBMK door alle kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties wordt gevonden, met name ook door eigenaren van niet-monumentale kerkgebouwen. Daarnaast kan de VBMK gezien haar omvang op dit moment niet die ondersteuning bieden die de bouw bureaus, de VKB en de SBKG's wel kunnen bieden.

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (3/3)

...hebben ook behoefte aan het opereren in een netwerkstructuur

Net als voor kerkeigenaren zijnde religieuze organisatie geldt ook voor de maatschappelijke organisaties dat zij bij voorkeur opereren in een (lokaal) netwerk en daarin met gelijksoortige organisaties enerzijds contextuele informatie kunnen uitwisselen als ook ervaringen over het beheer en de exploitatie. Voor de grotere kerkgebouwen bestaan reeds zulke netwerken (het Grote Kerken Overleg van de VBMK (waar ook religieuze organisaties bij aangesloten kunnen zijn) en het Middelgrote Kerken Overleg) maar voor het merendeel van de maatschappelijke organisaties niet.

3.3 Maatschappelijke erfgoedorganisaties (1/2)

...zijn er in vele soorten en maten

Binnen deze doelgroep is een groot scala aan organisaties en nog-net-geen organisaties gevangen. Wat ze met elkaar gemeen hebben is dat zij bestaan uit betrokken burgers die iets willen betekenen voor een kerkgebouw maar deze nog niet in eigendom hebben. In feite wordt in deze doelgroep de lokale samenleving (vaak buurtbewoners) ondergebracht. Binnen het brede scala aan verschijningsvormen onderscheiden we:

- **Betrokken burgers die (nog) niet formeel georganiseerd zijn**

Naast een doelgroep is dit vaak ook de eerste fase waarin de betrokkenheid met religieus erfgoed zich manifesteert. Meestal n.a.v. ontwikkelingen of geruchten rondom lokaal religieus erfgoed, worden mensen nieuwsgierig en raken betrokken. De informatiebehoefte van deze groep en in deze fase betreft met name feitelijke informatie, en naarmate de betrokkenheid

groeit, ook procesmatige informatie. De informatiebehoefte van deze groep is nog heel basaal is en heeft eerste instantie betrekking op het inzichtelijk maken van het speelveld.

- **Betrokken burgers die formeel georganiseerd zijn**

Dit zijn burgers die aangesloten zijn bij een organisatievorm (lokale heemkundevereniging, erfgoedorganisatie, etc.) al dan niet door deze zelf op te richten. Deze organisaties hebben vaak een bredere betrokkenheid bij erfgoed in de lokale omgeving en zijn naast behoud ook gericht op andere relevante aspecten omtrent het lokale erfgoed (geschiedenis, betekenis lokale cultuur, etc.). Hoewel zij vaak wel informeel een gesprekspartner zijn van bijvoorbeeld de burgerlijke gemeente, hebben zij geen formele positie als het aankomt op besluitvorming omtrent lokaal religieus erfgoed.

3.3 Maatschappelijke erfgoedorganisaties (2/2)

■ Monumentencommissie

Lokale monumentencommissie hebben in tegenstelling tot andere organisaties van burgers vaak wel een formele positie (meestal adviserend) richting de burgerlijke gemeente inzake ontwikkelingen van het lokaal (religieuze) erfgoed. Deze positie die door de gemeente verleend is vormt een borging van zowel specifieke expertise als ook de wenselijkheid om de samenleving bij de toekomst van religieus erfgoed te betrekken.

...hebben vooral behoefte aan lokaal historische en contextuele informatie

Ongeacht de vorm waarin deze burgers zijn georganiseerd is de informatiebehoefte (v.w.b. informatiesoort) vrijwel overal hetzelfde en met name gericht op feitelijke (meestal lokaal historisch) en contextuele informatie. Het gaat daarbij om vragen over (historische) dorps- en stadsgezichten, ontwikkeling van de rol en functie van het

erfgoed en de waarde voor de lokale gemeenschap. Het zijn ook met name deze aspecten die een belangrijke rol vervullen in de afwegingen die binnen deze organisaties worden gemaakt en waarop adviezen worden gebaseerd.

...kunnen in de eigen informatiebehoefte voorzien

Gezien de aard van de gewenste informatie maken maatschappelijke erfgoedorganisaties vooral gebruik van lokale en provinciale bronnen zoals bibliotheken, archieven of provinciale erfgoedverenigingen. Daarnaast is een deel van deze organisaties aangesloten bij de landelijke Erfgoedvereniging Heemschut. Binnen dit netwerk wordt de informatie gevonden waarnaar men op zoek is. Deze organisaties geven aan geen informatiebehoefte te hebben die niet bevredigd kan worden op deze wijze.

3.4 Burgerlijke gemeenten... (1/3)

...hebben de problematiek rondom religieus erfgoed beperkt maar in toenemende mate in beeld

Kerkeigenaren geven aan dat een groot deel van de gemeenten weliswaar steeds meer oog krijgt voor de vraagstukken omtrent religieus erfgoed maar nog onvoldoende slaagt in het succesvol adresseren van deze vraagstuk. Deels lijkt dit een gevolg te zijn van de bezuinigingsoperaties enkele jaren geleden waarin ook op het vlak van (religieus) erfgoed de aandacht werd teruggeschroefd. De toegenomen aandacht lijkt enerzijds te zijn ingegeven vanuit de kansen die religieus erfgoed biedt (herbestemming op A-locaties, aantrekkelijkheid van de stad, toeristische attractiviteit, etc.) en anderzijds vanuit de landelijke aandacht die er met de kerkenvisies is gekomen voor dit vraagstuk.

...zijn met name gericht op de kerkenvisies

Ongeacht de reden van de toenemende aandacht is de vorm waarmee gemeenten aan de slag gaan vrijwel altijd

die van de kerkenvisies. Die gemeenten die hiermee aan de slag gaan, gebruiken dit instrument om lokaal het gesprek te faciliteren. De uitvoering hiervan wordt wisselend ervaren en duidt er volgens de kerkeigenaren vooral op dat er ook bij de gemeenten nog een grote behoefte aan kennis bestaat. Het feit dat bij kerkenvisies vaak externe bureaus worden ingeschakeld maat het daarnaast lastig om de kennis lokaal goed te borgen.

...hebben behoefte aan zowel feitelijke als ook procesmatige informatie

Gemeenten geven aan dat zij vooral op zoek zijn naar feitelijke en procesmatige informatie. De ontkerkelijking in Nederland heeft er ook aan bijgedragen dat de collectieve kennis van religies is teruggelopen en dat ook binnen het ambtelijke apparaat van een burgerlijke gemeente onvoldoende kennis is van de positie, functie, rol en verantwoordelijkheden van lokale religieuze organisaties.

3.4 Burgerlijke gemeenten... (2/3)

Dit uit zich vaak al heel basaal in het niet meester zijn van het jargon. De behoefte aan feitelijke informatie is deels op dergelijke onderwerpen gericht. Daarnaast zijn ook thema's als de gemeentelijke verantwoordelijkheid inzake erfgoed en gebruiksmogelijkheden van religieus erfgoed onderdeel van de feitelijke informatiebehoefte.

Daarnaast hebben gemeenten ook behoefte aan informatie over het inrichten en begeleiden van het proces van kerkensies. Welke partijen moeten betrokken worden, hoe zorg je voor openheid van zaken én onderling vertrouwen en stem je de soms tegengestelde belangen op elkaar af? Vanuit de RCE wordt hierin voorzien middels het pilotproject kerkensies en de ter beschikking gestelde pilotbegeleiders.

...zouden gebaat zijn bij meer contextuele informatie

Kerkeigenaren geven aan dat naast de feitelijke en procesmatige informatie, gemeenten ook gebaat zouden

zijn bij meer contextuele informatie. Met name daar waar over kerkensies wordt gesproken met parochies/protestantse gemeenten wiens geografische gebied niet overeenkomt met de gemeentegrenzen. Oog hiervoor en voor de ontwikkelingen van religieus erfgoed in andere burgerlijke gemeenten wordt vooralsnog als beperkt ervaren.

...vinden informatie met name via het eigen netwerk

Gemeenten die betrokken zijn bij het pilot project kerkensies geven aan dat ook zij bij het zoeken naar informatie met name gebruikmaken van het eigen netwerk. De vorming van dit netwerk wordt door middel van bijeenkomsten deels door de RCE ondersteund maar komt ook uit zichzelf tot stand zodra men aan de slag gaat met religieus erfgoed.

Hoofdstuk 4

Contextuele bevindingen

4.1 Contextuele bevindingen (1/3)

Binnen het speelveld van religieus erfgoed vinden partijen elkaar niet gemakkelijk

Gesprekken over (de toekomst van) religieus erfgoed zijn vaak gevoelige discussies waarin verschillende belangen snel tegenover elkaar komen te staan. Vaak wordt dit nog versterkt door een gebrek aan kennis van elkaar, elkaars positie en elkaars verantwoordelijkheden. In sommige gevallen is er zelfs sprake van negatieve ervaringen uit het verleden tussen specifieke deelnemers. Ongeacht de achtergrond en de reden is er in meerdere regio's sprake van een setting waarin betrokken partijen (eigenaren, samenleving, lokale overheid) elkaar niet gemakkelijk vinden. Deze omgang manifesteert zich zowel binnen de verschillende doelgroepen en dan met name tussen lokale en regionale/nationale vertegenwoordigers (parochies vs. de bisdommen, gemeenten vs. de PKN, burgerlijke gemeenten vs. ministerie/RCE) als ook tussen de verschillende doelgroepen (samenleving vs. de overheid,

samenleving vs. (religieuze) kerkeigenaren, (religieuze) kerkeigenaren vs. de overheid) en vice versa. Het effect hiervan is dat de oplossing van lokale uitdagingen (vaak onnodig) bemoeilijkt wordt en daarmee een onwenselijk effect heeft op de toekomstbestendigheid van religieus erfgoed.

De opgave van religieus erfgoed en haar oplossing is sterk afhankelijk van de lokale context

Hoewel in grote lijnen de opgave m.b.t. religieus erfgoed op een groot aantal plekken hetzelfde is, is voor de oplossing de lokale context vrijwel altijd van doorslaggevend belang. Dat betekent dat informatievoorziening rekening moet houden met deze afhankelijkheid door op z'n minst te wijzen op het belang van de lokale context en eventueel bij te dragen aan de uitwisseling op lokaal niveau van relevante informatie (bijvoorbeeld middels lokale/regionale bijeenkomsten)

4.1 Contextuele bevindingen (2/3)

De inhoud van de informatiebehoefte is breed en spitst zich niet toe op specifieke onderwerpen

Over alle onderwerpen die verband houden met de toekomstbestendigheid van religieus erfgoed (zie bijlage II), bestaat een behoefte naar informatie. Dat betekent niet dat iedere doelgroep over ieder onderwerp informatie zoekt. De behoefte per doelgroep en binnen doelgroep verschilt al naar gelang de positie, verantwoordelijkheid en lokale situatie. Voor kerkeigenaren zijn onderwerpen zoals financiering, vrijwilligersbeleid, gebruik/exploitatie en kerkenvisies relevant terwijl voor gemeenten omgevingsvisies en verduurzaming de nadrukkelijke aandacht hebben.

De ondersteunende structuren binnen religieuze organisaties staan onder druk

Met de ontkerkelijking en de terugloop van de inkomsten van religieuze organisaties komt ook de eigen organisatie (en daarmee ook de bouw bureaus, de VKB en de SBKG's) in

toenemende mate onder druk te staan. Hoewel er nu en op de korte termijn geen problemen worden voorzien in het voldoen aan de gevraagde dienstverlening, zal deze ontwikkeling in combinatie met een toenemende vraag aan ondersteuning, op de (middel)lange termijn wel degelijk kunnen leiden tot druk op deze voorzieningen. Dit heeft als bijkomend negatief effect dat daarmee ook de borging van kennis onder druk kan komen te staan.

Ontwikkelingen ledenbestand zorgen voor druk op kerkeigenaren (religieus én maatschappelijk)

De ontwikkelingen van het ledenbestand van religieuze organisaties bestaan niet alleen uit een terugloop in het aantal leden, ook een stijging van de gemiddelde leeftijd maakt er onderdeel van uit. Dit zorgt voor een stevige terugloop in de beschikbaarheid van vrijwilligers en stelt religieuze kerkeigenaren in toenemende mate voor kwantitatieve en kwalitatieve 'personeelsvraagstukken'.

4.1 Contextuele bevindingen (3/3)

Dit betekent op de eerste plaats dat de opgave omtrent het eigen religieuze erfgoed steeds moeilijker wordt om in eigen beheer op te pakken. Dit kan op haar beurt weer tot gevolg hebben dat de kosten voor deze opgaven in de toekomst alleen maar sneller zullen stijgen. Daarnaast is het ook van invloed op de aard van de oplossing aangezien de binding met de gehele lokale samenleving steeds beperkter wordt en er ook geen sprake meer is van een afspiegeling van de samenleving in bijvoorbeeld het lokale kerkbestuur.

Online informatievoorziening is versplinterd en sluit niet altijd goed op elkaar aan

Via internet is veel informatie (m.n. feitelijke en procesmatige informatie en voorbeelden) over de kansen en mogelijkheden m.b.t. religieus erfgoed te vinden. Meerdere websites stellen over vrijwel alle onderwerpen feitelijke informatie ter beschikking. Onderling verschilt de informatie echter op enkele cruciale punten. Zo is er een

groot verschil in het abstractieniveau waarop informatie wordt gepresenteerd, wordt niet altijd dezelfde terminologie gebruikt en ontbreekt het aan de samenhang tussen de verschillende onderwerpen. Hierdoor wordt de belasting aan de kant van de informatievragers onnodig vergroot en ontstaat sneller dan wellicht nodig is de behoefte aan indirecte informatievormen.

Online aangeboden kennis en informatie is vooral aanbodgericht

Uit gesprekken met verschillende (landelijke) organisaties blijkt dat een groot deel van de aangeboden informatie tot stand komt op basis van de eigen inschatting van de benodigde informatie. De informatie is daarmee dus sterk aanbodgericht en het is onduidelijk in hoeverre deze informatie voorziet in de daadwerkelijk bestaande kennis- en informatiebehoefte.

Hoofdstuk 5

Intermezzo

5. Intermezzo (1/2)

De bevindingen die in de voorgaande hoofdstukken zijn gepresenteerd, zijn besproken met de begeleidingscommissie¹. Uit dit overleg kwam naar voren dat er sprake is van een andere appreciatie van het vraagstuk over de 'mismatch tussen informatiebehoefte en informatievoorziening op het niveau van de landelijke (koepel)-organisaties in vergelijking met individuele kerkeigenaren en lokale erfgoedorganisaties. Terwijl er op landelijk niveau de overtuiging heerst dat er sprake is van een mismatch zijn hier op lokaal niveau weinig aanwijzingen voor.

In de duiding van deze verschillende appreciaties werd geconstateerd dat er sprake is van verschillende perspectieven van waaruit naar de uitdagingen omtrent religieus erfgoed wordt gekeken. Waar op lokaal niveau de oplossing van de lokale casus centraal staat, is er op landelijk niveau sprake van expliciete én impliciete verwachtingen ten aanzien van de kwaliteit van de oplossing. Vanuit dit landelijke perspectief valt er vaak iets

¹ Deze vond plaats op 9 september 2019

op te merken over de wijze waarop in lokale gemeenschappen wordt omgegaan met het religieuze erfgoed en volgt uit deze constatering de stelling dat er wel een gebrek aan informatie moet bestaan. Op lokaal niveau lijkt er vooral tevredenheid te bestaan over de wijze waarop informatie wordt gevonden en uitgewisseld t.b.v. het beheer, onderhoud en exploitatie van het religieus erfgoed. Dat men van bepaalde (als wenselijk ervaren) strategieën, ideeën en aanpakken niet op de hoogte is, lijkt niet bekend te zijn en ook niet gemist te worden.

Een logisch vervolg op deze constatering zou zijn om een onderzoek uit te voeren naar de kwaliteit van het lokale beheer, onderhoud en exploitatie van religieus erfgoed en de processen die worden doorlopen om toekomstbestendigheid te garanderen. Dit brengt echter een aantal fundamentele vraagstukken met zich mee:

5. Intermezzo (2/2)

- **Wie bepaalt wat kwaliteit is?**
- **Hoe zou een kwaliteitskader gehandhaafd moeten worden?**

Beide vragen roepen in essentie een discussie op over de reikwijdte van bevoegdheden en de autonomie van de verschillende 'sferen'. Een discussie die alleen maar verder bemoeilijkt wordt door het sterk lokale eigendoms karakter van veel religieus erfgoed en de afhankelijkheid van de lokale context. De vraag hieraan voorafgaand zou moeten zijn of een dergelijk discussie tot andere inzichten kan leiden en daarmee een bijdrage kan leveren aan een 'beter' beheer, onderhoud of exploitatie van religieus erfgoed teneinde de toekomstbestendigheid te vergroten.

Het is onze overtuiging dat een streven in deze richting niet alleen niet tot verbetering zal leiden, maar juist de bestaande verhoudingen onder druk zet. Dus hoewel de conclusies als een verrassing kunnen worden ervaren, en mogelijk de behoefte oproepen om nader onderzoek te doen, liggen succesvolle vervolgstappen wat ons betreft eerder in het aan de slag gaan met de in dit onderzoek gedane bevindingen (binnen de geschetste context), dan nog verder proberen te doorgronden waar de verschillen in landelijke en lokale perspectieven uit voortvloeien of deze op één lijn proberen te krijgen.

Hoofdstuk 6

Conclusies

6. Conclusies

In deze conclusies geven we antwoord op de volgende vragen:

- Welke kennisbehoefte bestaat er bij de verschillende eigenaren/beheerders van religieus erfgoed over het toekomstbestendig houden/maken van zijn of haar roerende en onroerende goederen?
- Waar, bij wie en op welke wijze is deze kennis en informatie ontsloten en wordt deze ook gevonden?

1. Voor het verkrijgen van kennis en informatie wordt met name gebruikgemaakt van het eigen (lokale) netwerk. Met name religieuze organisaties hebben een sterk en vaak landelijk vertakt netwerk, dat zij actief en succesvol inzetten in hun zoektocht naar feitelijke, procesmatige en contextuele informatie. Ook hiervoor geldt dat maatschappelijke organisaties van beperkte omvang vaak (nog) niet beschikken over een netwerk dat ondersteunend kan zijn.
2. De doelgroepen ‘kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties’ en ‘burgerlijke gemeenten’ lijken geen probleem te ervaren met de manier waarop zij op dit

moment aan hun kennis en informatie komen. Vrijwel alle benodigde informatie wordt verkregen en, al dan niet door hen zelf, in de praktijk toegepast.

3. De doelgroep ‘kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties’ hebben, als gevolg van het ontbreken van een uitgebreide ondersteunende structuur, in sommige gevallen wel moeite om aan kennis en informatie te komen. Dit geldt specifiek voor organisaties van beperkte omvang. Bij grotere organisaties speelt dit niet en is de benodigde kennis intern of via het eigen netwerk voldoende geborgd.

6. Conclusies

4. Maatschappelijke erfgoedorganisaties geven aan in hun informatiebehoefte vooral op zoek te zijn naar feitelijke (historische) informatie en contextuele informatie aangaande de lokale casus. Bibliotheken en archieven zijn in dat kader de belangrijkste bron. In meerdere gevallen wordt ook teruggevallen op provinciale erfgoedorganisaties of landelijk op de Erfgoedvereniging Heemschut. Daarmee geven deze organisatie aan te kunnen voorzien in de informatiebehoefte die zij hebben.
5. Van alle doelgroepen lijken lokale overheden op dit moment het moeilijkst aan hun benodigde kennis en ervaring te komen. Met het opstellen van kerkenvisies groet de kennisbehoefte en wordt dit vraagstuk urgenter. Dit is overigens niet het gevolg van een gebrekkige informatievoorziening, zo geven gemeenten aan. Het lijkt eerder te ontbreken aan voldoende geld en capaciteit (of aan de urgentie om voldoende geld en capaciteit ter beschikking te stellen).
6. Feitelijke en procesmatige informatie zijn online in ruime mate voor handen maar worden niet overzichtelijk en in samenhang gepresenteerd. Afwijkingen in de gebruikte terminologie en abstractie-niveaus maken het verkrijgen en toepassen van deze informatie (onnodig) lastig en voorkomen mogelijk dat er gebruik wordt gemaakt van deze informatie. Dit geldt met name voor de doelgroepen die niet kunnen terugvallen op een sterk eigen (lokaal) netwerk.
7. De contextuele informatie is de informatiesoort waar vaak het moeilijkste in voorzien wordt en die niet door de bestaande informatiestromen, noch door de bestaande netwerken inzichtelijk wordt gemaakt. Tegelijkertijd blijkt juist contextuele informatie belangrijk te zijn voor een succesvol gebruik, beheer en behoud van religieus erfgoed. Uiteraard is het verkrijgen van deze informatie relatief eenvoudig lokaal op te pakken maar de vraag blijft of men zich op lokaal niveau altijd voldoende bewust is van het belang van deze informatie.

6. Conclusies

8. Indirecte informatievormen worden naar de toekomst toe steeds belangrijker. Steeds meer bestaande kerkeigenaren zullen met het vraagstuk van de toekomstbestendigheid van het eigen religieuze erfgoed worden geconfronteerd en met de complexiteit van dit vraagstuk, in combinatie met een teruglopende kwalitatieve en kwantitatieve capaciteit binnen het lokale bestuur, zich genoodzaakt zien om expertise in te huren in plaats van zelf toe te passen.

Hoofdstuk 7

Aanbevelingen

7. Aanbevelingen

In deze aanbevelingen geven we antwoord op de vraag:

- Op welke manier kan deze kennis en informatie ontsloten worden zodat deze toegankelijker wordt?

1. Sluit aan bij de voornaamste manier van kennis- en informatie overdracht (via netwerken) en de behoefte naar de voornaamste informatiesoort (contextuele informatie) door op lokaal/regionaal (provinciaal) niveau netwerken te faciliteren waarin alle in dit onderzoek onderscheiden doelgroepen, vertegenwoordigd zijn. Laat naast kennis- en informatie-overdracht deze netwerken ook dienen als vehikel om de onderlinge relaties tussen doelgroepen te versterken en stem het programma hierop af.
2. Breng meer lijn in de online aangeboden informatie en zorg dat deze beter op elkaar aansluit door met de voornaamste aanbieders van deze informatie afspraken te maken. Eventueel kan er ook voor gekozen worden om het daadwerkelijk gelijktrekken van informatie te faciliteren door middel van externe communicatiespecialisten. Daarnaast zou nog overwogen kunnen worden om ook de doorverwijzing naar elkaars expertise explicieter op te nemen.
3. Versterk het informele contact tussen de RCE en de ondersteunende structuren van religieuze organisaties (bouw bureaus, VKB, SBKG's) om 'voeling' te krijgen en te houden met de voornaamste vragen naar kennis en informatie, om vanuit de Rijksoverheid de communicatie met kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties (als zijnde de belangrijkste c.q. grootste doelgroep) te optimaliseren en de onderlinge relatie te versterken.

7. Aanbevelingen

4. Grijp het middel kerkenvisies aan om niet alleen tot integrale plannen voor toekomstbestendig religieus erfgoed te komen maar juist ook als middel voor kennisoverdracht én als middel om partijen dichter bij elkaar te brengen.
5. Met een toename aan de behoefte om vraagstukken over het erfgoed uit te besteden, zullen steeds meer kerkeigenaren in de rol van opdrachtgever komen. Het goed invullen van deze rol vraagt om specifieke vaardigheden. In het aanbod aan informatie zou daarom specifiek aandacht besteed moeten worden aan deze vaardigheden en andere belangrijke aspecten bij het contracteren van externe partijen.

Bijlagen

Bijlage I: Overzicht deelnemende organisaties semigestructureerde gesprekken

Organisaties (semigestructureerde interviews)			
Interprovinciaal Overleg (IPO)	Vereniging voor Kerk-rentmeesterlijk Beheer (VKB)	Protestantse Gemeente Aalten	Parochie Heilige Matteüs (Hoorn)
Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG)	Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG)	Protestantse Gemeente Utrecht	Parochie Sint Petrus (Uden)
Pilot gemeenten RCE: \kerkenvisie (Amersfoort, Oostellingwerf, Oss, Súdwest-Fryslân, Rotterdam, Zaanstad)	Nationaal Restauratiefonds (NRF)	Protestantse Gemeente Leiden	Grote Kerken Overleg
Federatie Grote Monumentengemeenten	Erfgoedvereniging Heemschut	Platform Vrijkomende Kerken Brabant	Middelgrote Kerken Overleg
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	BOEi	Stichting Behoud Dorpskerk Wilp	Dorpskerkenbeweging
Ministerie van OC&W	Museum Catharijneconvent	Bisdom Rotterdam (Bouwbureau)	Gemeente Midden Drenthe (monumentencommissie)
Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen (VBMK)	Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK)	Bisdom 's-Hertogenbosch (Bouwbureau)	Stichting Oud Deventer
Interkerkelijk Contact Overheidszaken (CIO-K)	Stichting Broeker Kerk	Bisdom Breda (Bouwbureau)	

Bijlage II: Gespreksnotitie

Zie separaat PDF-bestand

Foto(s) Hollandse Hoogte

Adresgegevens

 @AEF_NL

 Andersson Elffers

 Mail@aef.nl

Maliebaan 16

Postbus 85198

3508 AD Utrecht

(030) 236 30 30

www.aef.nl